DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2025.34.09
УДК: 378.637.016

Лі На,
аспірантка факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
https://orcid.org/0009-0000-7666-6907

РЕФЛЕКСИВНО-ОРІЄНТОВАНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТРАНСФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ У ПРОЦЕСІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджується проблема формування трансфесійної готовності студентів факультетів мистецтв у процесі диригентсько-хорової діяльності засобами рефлексивно-орієнтованих технологій. З’ясовано, що однією з провідних тенденцій реформування системи освіти стає її рефлексивна орієнтація. За цих умов постає необхідність впровадження у зміст фахової (диригентсько-хорової) підготовки студентів факультетів мистецтв рефлексивно-орієнтованих технологій, спрямованих на особистісно-ціннісний розвиток особистості. Аналіз праць провідних фахівців у сфері педагогіки мистецтва засвідчив потребу рефлексивного насичення освітніх дисциплін у змісті вищої мистецької освіти. Це зумовлено потребою сучасного суспільства у творчо самостійних, критично мислячих фахівцях, здатних систематизувати та узагальнювати наявний теоретичний та практичний досвід, здобутий у процесі навчання, які володіють навичками самопізнання, саморефлексії, вміннями неупереджено та об’єктивно оцінювати свої можливості тощо.

З цих позицій визначено, що реалізація рефлексивної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі диригентсько-хорової підготовки відбувається через форму художньої взаємодії з мистецтвом: художньо-педагогічна взаємодія, що виникає у процесі вивчення музично-хорових творів, та художньо-виконавська взаємодія, яка виникає у процесі виконавської діяльності. Доведено, що рефлексивно-орієнтована технологія у змісті диригентсько-хорової підготовки студентів факультетів мистецтв спрямована на формування диригентсько-хорової майстерності в процесі художньої інтерпретації хорових творів, орієнтує студентів на усвідомлення, корекцію та аналіз техніки диригування через самоконтроль та постійний зворотній зв’язок між діями, музичним задумом та реакцією виконавців та слухачів, стимулює студентів до саморозвитку і творчого самовираження у диригентсько-хоровій діяльності.

***Ключові слова**: трансфесійна готовність, рефлексивно-орієнтовані технології, самоконтроль, взаємодія, студенти факультетів мистецтв, диригентсько-хорова діяльність, вища мистецька освіта.*

Необхідність відповідати викликам часу породжує пошуки нових шляхів та стратегій освіти як в Україні, так і в більшості країн світу. Важливою тенденцією реформування системи освіти стає її рефлексивна орієнтація, що зумовлено необхідністю переходу від інформаційно-трансляційної до інтерактивно-креативної моделі навчання. За цих умов особливо гостро постає питання щодо впровадження рефлексивно орієнтованих технологій в освітній процес вищої школи, рефлексивного насичення освітніх дисциплін.

У змісті вищої мистецької освіти проблема впровадження рефлексивно-орієнтованих технологій, спрямованих на особистісно-ціннісний розвиток студента, постає як нагальна умова підготовки творчо самостійних, критично мислячих, здатних до саморозвитку і творчого самовираження майбутніх фахівців мистецької галузі. З цих позицій актуалізується проблема формування трансфесійної готовності студентів факультетів мистецтв у процесі фахової й диригентсько-хорової діяльності, зокрема, засобами рефлексивно-орієнтованих технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доцільність переходу на рефлексивну парадигму освіти фундаментально обґрунтовано у наукових працях провідних як

вітчизняних (І. Бех, Н. Бібік, І. Зязюн, А. Козир, А. Линенко, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Савченко та ін.), так і зарубіжних науковців (Дж. Дьюї, М. Ліпман, Ж. Піаже та ін.), де акцентується увага на тому, що саме рефлексивність сприяє розвитку учня (студента), формуванню його критичного мислення, відкритості до взаємодії, поваги до думки іншого, гнучкості у розв'язанні проблем, толерантності, емпатії у спілкуванні тощо.

Провідні науковці у галузі мистецької освіти (Е. Брилін, І. Глазунова, О. Єременко, А. Козир, Л. Масол, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, В. Федоришин, М. Ткач, О. Щолокова та ін.) акцентували увагу на актуалізації проблеми впровадження рефлексивно-орієнтованої технології в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, що зумовлена потребою суспільства у фахівцеві, який здатен систематизувати та узагальнювати наявний теоретичний та практичний досвід, здобутий у процесі навчання, володіє навичками самопізнання, уміннями неупереджено та об'єктивно оцінювати свої можливості тощо.

Між тим, на наш погляд, потребує виокремлення та вивчення проблема впровадження у зміст диригентсько-хорового навчання рефлексивно-орієнтованої технології формування трансфесійної готовності студентів факультетів мистецтв, що й спонукало до вибору теми статті.

Мета статті – дослідити тенденції розвитку вищої мистецької освіти в контексті трансфесійного оновлення змісту фахової підготовки студентів факультетів мистецтв та обґрунтувати доцільність формування трансфесійної готовності студентів у процесі диригентсько-хорової діяльності засобами рефлексивно-орієнтованих технологій.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо сутність та потрактування поняття «рефлексія», яке є визначальним у змісті рефлексивно-орієнтованої технології. Рефлексія (від лат. *reflekxio* – обернення назад, віддзеркалення, відображення) – це «процес самопізнання суб'єктом власних психічних станів та дій. Стосується як сфери актуальних досягнень, так і можливостей розвитку здібностей. Рефлексивність особистості виявляється в її здатності критично оцінювати свої дії та змінювати відповідно цього мислення і діяльність» [12, с. 156]. Тобто, рефлексія виступає як психологічний механізм, який забезпечує організацію самоаналізу через внутрішню роботу людини, яка спрямована на осмислення себе, своєї поведінки, власних дій та їх результатів.

Ідея видатного американського педагога та філософа Дж. Дьюї про те, що здатність до критичної рефлексії є найважливішою якістю як учня так і вчителя, стала підґрунтям для багатьох сучасних *теорій рефлексивності*. Рефлексія визначається ним як активний, критичний та систематичний розгляд індивідом будь-якого знання. При цьому основними ознаками рефлексивного індивіда визначаються: вміння аналізувати власну діяльність; готовність розглядати альтернативні погляди; бажання активно шукати відповіді; вміння застосовувати отриману інформацію; запроваджувати зміни; ставити під сумніви будь-які переконання; здатність переборювати невпевненість та страх; критично аналізувати власну діяльність, свій навчальний заклад, суспільство в цілому [4].

Отже рефлексія, певною мірою, означає самоспостереження, яке спрямовує свідомість на відтворення в мовленні та бажаннях інтелектуальних й емоційних почуттів, що визначають ставлення особистості до себе самого. Системоутворюючим фактором професіоналізму І. Зязюн визначає рефлексивну культуру, яка в цілому є сукупністю «здібностей, способів і стратегій для забезпечення усвідомлення і подолання стереотипів особистісного досвіду і діяльності шляхом їх переосмислення і висування інновацій для подолання тих проблемно-конфліктних ситуацій, які виникають в процесі вирішення професійних задач» [5, с. 43].

З цих позицій впровадження рефлексивно-орієнтованої технології виступає важливою умовою успішної самореалізації студентів у майбутній фаховій діяльності. Зазначаємо, що реалізація рефлексивної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва відбувається через форму художньої взаємодії з мистецтвом – через вивчення музичних творів (художньо-педагогічна взаємодія) та в якості виконавців художніх творів

(художньо-виконавська взаємодія). У ситуації художньої взаємодії рефлексію, на думку фахівців у сфері мистецької освіти, можна визначити як усвідомлення студентом свого ставлення до музичного твору, пізнання особистих емоційних реакцій на дану художню інформацію, творення самого себе під її впливом, осмислення власних естетичних вражень, розуміння думок та позицій інших людей [8;10;13].

З огляду на це Г. Падалка висловлює думку про те, що у студента факультету мистецтв відбувається розуміння та осмислення власних емоцій, психічних станів, власного досвіду та діяльності лише через сприймання художніх образів і того, що в них «закладено» композитором. Саме у такий спосіб відбувається зустрічний двовекторний процес – це рефлексування (самодослідження, розуміння, усвідомлення) особистістю власних станів, емоцій, думок, психічних процесів через зіставлення їх зі змістовно-образним змістом музичного твору [10, с. 29].

Саме тому, як зауважує вчена, одним із важливих напрямів модернізації системи вищої мистецької освіти, є трансфесійне оновлення змісту фахової підготовки студентів факультетів мистецтв. Дослідниця розглядає поняття «трансфесія» як «трудову активність, що виступає наслідком поєднання компетенцій, сформованих у різних спеціалізованих формах художньої і педагогічної діяльності, здатність фахівця до виконання широкого спектру мистецьких дій» [11, с. 3]. Авторка наголошує, що «характерне для мистецької освіти широке охоплення різних галузей мистецтва створює сприятливі обставини, уможливлює впровадження трансфесійних підходів, які передбачають багатовимірність, міждисциплінарність, готовність майбутніх фахівців до засвоєння і виконання в майбутньому широкого спектру різновидів діяльності, синтез знань з різних наукових галузей» [так само, с. 4].

Функціональна спрямованість рефлексії щільно пов'язана з найважливішими, з професійної точки зору, елементами – інтересами, потребами, перевагами тощо. У процесі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до продуктивної діяльності на операційному рівні рефлексія передбачає розвиток самопізнання, самооцінки, аналізу власного професійного «Я», пошуки особистісного смислу та методологічних сутностей професійної діяльності, які загалом забезпечують мотивацію фахового самовдосконалення.

На думку А.Козир, педагогічні завдання, спрямовані на розвиток у майбутніх учителів музичного мистецтва рефлексивної здатності аналізувати, розмірковувати, оцінювати процес і результати свої діяльності доцільно розглядати в контексті концепції диспозиційної регуляції поведінки особистості, яка співвідносяться з конкретними проблемними ситуаціями, а саме:

– завдання, що виникають кожен день та вирішуються шляхом усвідомлення своєї позиції та організації окремих дій;

– завдання, які пов`язані з формуванням способів педагогічної взаємодії з учнями у сфері художньо-музичної діяльності. Ці завдання мають довготривалий характер та пов`язані з подоланням стереотипів особистісного досвіду шляхом їх переосмислення;

– завдання, пов`язані зі становленням системи ціннісних установок, механізмів саморегуляції, мотивів поведінки. Вони орієнтовані на подолання проблемних ситуацій, осмислення причин протиріч та складають основу конструювання подальшого розвитку [8].

Особливу роль відіграє рефлексія у процесі мистецької діяльності. З цього приводу В. Орлов розглядає професійно-особистісну рефлексію вчителя мистецьких дисциплін як дію, що спрямована на вияв основ власного способу вирішення мисленнєвих мистецько-педагогічних завдань та їх узагальнення з метою наступного успішного вирішення зовнішньо різних, але за своєю сутністю споріднених завдань музично-педагогічної діяльності [9, с. 192].

Усвідомленню сутності фахово-особистісної рефлексії вчителя музичного мистецтва надається особливого значення, адже у цьому процесі відбувається збіжність та

узгодженість зовнішнього й внутрішнього діалогів вчителя та учнів. Тобто, у музично-педагогічному процесі специфіка рефлексивно-діалогічного мислення зумовлена, з одного боку, особливостями музичного мистецтва, а з іншого, – специфікою художньо-педагогічного процесу. З цієї позиції важливого значення набуває саме здатність учителя до рефлексії, яка в даному випадку виявляється у самоспостереженні та самоаналізі того, як дії вчителя сприймаються школярами.

З-поміж важливих рефлексивних умінь, які формується у майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі навчально-виконавської діяльності, являється самоконтроль. За Т. Гризоглазовою, *виконавський самоко*нтроль, – це «свідомий контроль власного виконання, регулювання його ходу, виявлення та виправлення помилок і своєчасна їх корекція. Уміння здійснювати самоконтроль педагогу варто розвивати на кожному етапі вивчення музичних творів (контроль

ритмічних, гармонічних, динамічних співвідношень, якості звучання, усвідомлене регулювання студентом своєї діяльності для забезпечення таких її результатів, які б відповідали поставленій виконавській меті тощо), сприяти його актуалізації в передконцертний період, що згодом стане внутрішньою потребою самого студента» [3, с. 273].

З цієї позиції О. Єременко наголошує, що самоконтроль є формою самостійної роботи студентів, оскільки оцінка педагогічних ситуацій та виконавських дій спонукає майбутнього вчителя музичного мистецтва до самостійного пошуку прийомів розв'язання актуальних навчально-пізнавальних завдань. Усвідомлене ставлення до роботи, досвід самостійного пізнання, набутий студентами у процесі навчання актуалізується в майбутній професійній діяльності. Оцінювально-інтерпретаційна діяльність є наступною важливою складовою рефлексивної діяльності студентів, яка поряд із пізнавальною та творчою стає фундаментом для досягнення цілісності професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва [6, с. 82].

Отже, особистісно-спрямований потенціал рефлексії уможливлює її застосування у змісті фахової й, зокрема, диригентсько-хорової підготовки студентів факультетів мистецтв, оскільки в процесі диригентсько-хорового навчання важливо не лише сформувати виконавські, художньо-творчі чи методичні компетентності студентів, а й забезпечити розвиток рефлексивного мислення, яке сприяє усвідомленню власного досвіду, пошуку індивідуального стилю творчості, здатності до самооцінки та корекції професійної діяльності.

Саме рефлексивно-орієнтована технологія формування диригентсько-хорової майстерності в процесі художньої інтерпретації хорових творів орієнтує студентів на усвідомлення, корекцію та аналіз техніки диригування через самоконтроль та постійний зворотній зв'язок між діями, музичним задумом та реакцією виконавців та слухачів [1; 7; 8; 14].

Ключовими аспектами застосування цієї технології вважаємо:

аналіз студентом якості власного володіння диригентською технікою (аналіз жестів, рухів, поз та міміки з точки зору їх естетичності, доцільності та функціональності, використовуючи для об'єктивності відеозаписи репетицій та виступів);

свідоме планування (з урахування особливостей та потреб колективу виконавців, диригентом заздалегідь продумуються технічні прийоми, що найкраще передають характер, темп, динаміку твору тощо);

рефлексія після репетицій та виступів (аналіз успішності виступу, визначення, які технічні та виконавські аспекти потребують покращення);

зворотній зв'язок (аналіз та оцінка того, наскільки адекватно виконавці сприймають диригентські сигнали та корекція диригентської техніки на основі реакції виконавців).

Висновки. Таким чином, рефлексивно-орієнтована технологія є важливим елементом професійного розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва, адже саме через рефлексивні дії різних усвідомлень покращується якість професійної діяльності.

Рефлексивно-орієнтована технологія сприяє не тільки вдосконаленню диригентсько-хорової техніки майбутніх фахівців, а й розвитку загальної культури, художнього мислення, комунікативних умінь, дозволяючи бути максимально ефективними у своїй репетиційній та виконавській діяльності

Упровадження в зміст диригентсько-хорового навчання рефлексивно-орієнтованої технології дозволяє: формувати суб'єктну позицію студента у диригентсько-хоровій діяльності; активізувати внутрішню мотивацію до художнього самовираження; забезпечити інтеграцію теоретичних знань і практичного досвіду через аналіз, самоспостереження, самооцінку; створювати умови для розвитку педагогічної та художньої рефлексії, що є визначальною для творчого диригента-хормейстера та педагога-музиканта.

Перспективи подальших наукових розвідок щодо окресленої проблеми вбачаємо у розгляді результатів практичного впровадження рефлексивно-орієнтованих технологій у зміст диригентсько-хорового навчання студентів факультетів мистецтв.

Література:

1. Ван Хайлун. Творчий підхід до диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Сучасна мистецька освіта: матеріали II Міжнародних науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018 р. С. 160-162.
2. Глазунова І. К. (2024). Трансфесійно-комплексний підхід до фахової підготовки магістрантів музичного мистецтва. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. Вип. 31. С. 70 – 76. https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2024.31.10
3. Гризоглазова Т. Особливості підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до публічного виконання музичних творів. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 40, том 1, 2021. С. 270 – 274. https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-1-43
4. Д'юї, Дж. Досвід і освіта. Видавництво: Кальварія, 2003. 84 с.
5. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії. Навчальний посібник. Київ: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
6. Єременко О. Теоретико-методологічні орієнтири підготовки фахівців мистецько-педагогічного профілю. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. № 1. С. 81–87.
7. Ковалик П. А. Педагогічні засади творчої взаємодії диригента з навчальним хоровим колективом. Проблеми мистецької освіти: Зб. наук.-метод.ст. Вип. 3. Відп. ред. О. Я. Ростовський. Ніжин: Видавництво НДУ ім.М.Гоголя, 2008. С. 32-40.
8. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики : теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 378 с.
9. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: монографія / за заг. ред. І. А. Зязюна. Київ: Наукова думка. 262 с.
10. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
11. Падалка Г.М. (2022), Трансфесійна підготовка фахівців у системі вищої мистецької освіти. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. Вип. 28. С. 3–7. http://doi.org/10.31392/NPU-nc.series14.2022.28.01
12. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник : Навч. посіб. Київ : Каравела, 2012. 328 с.
13. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навч. посібник. Київ: 2002. 270 с.
14. Kozyr A., Labunets V., Pankiv L., Liming W., Geyang Zh.: (2020), Methodological Aspects of Modernization of Professional Training of Future Music Teachers. *Utopia y Praxis Latinoamericana. Revista Internacional de Filosofia y Teoria Social*. Universidad del Zulia-Venezuela. Vol. 25. 2020. pp. 370-377.

References:

1. Wang Hailong. A creative approach to conducting and choral training of future teachers of music. Modern art education: materials of the II International scientific and practical readings in memory of academician Anatoly Avdievsky. Kyiv: NPU named after M.P. Dragomanov, 2018. P. 160-162.
2. Glazunova I. K. (2024). Trans-professional and comprehensive approach to professional training of master's students of music. Scientific journal of the Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University. Series 14. Theory and methodology of art education. Issue 31. P. 70 – 76. https://doi.org/10.31392/UDU-

nc.series14.2024.31.10
3. Gryzoglazova T. Peculiarities of training future teachers of music for public performance of musical works. Current Issues in the Humanities. Issue 40, Volume 1, 2021. pp. 270 – 274. https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-1-43
4. Dewey, J. Experience and Education. Publishing House: Kalvariya, 2003. 84 p.
5. Zyazyun I. A., Sagach G. M. The Beauty of Pedagogical Action. Textbook. Kyiv: Ukrainian-Finnish Institute of Management and Business, 1997. 302 p.
6. Eremenko O. Theoretical and methodological guidelines for the training of specialists in the artistic and pedagogical profile. Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies. 2016. No. 1. P. 81–87.
7. Kovalyk P. A. Pedagogical principles of creative interaction of a conductor with a choral group. Problems of artistic education: Collection of scientific and methodological articles. Issue 3. Deputy editor O. Ya. Rostovsky. Nizhyn: Publishing house of NDU named after M. Gogol, 2008. P. 32-40.
8. Kozyr A. V. Professional skills of music teachers: theory and practice of formation in the system of multi-level education: monograph. Kyiv: Publishing house of NPU named after M. P. Dragomanov, 2008. 378 p.
9. Orlov V. F. Professional development of teachers of art disciplines: theory and technology: monograph / ed. I. A. Zyazyun. Kyiv: Naukova Dumka. 262 p.
10. Padalka G. M. Pedagogy of art: theory and methodology of teaching art disciplines. Kyiv: Osvita Ukrainy, 2008. 274 p.
11. Padalka G. M. (2022), Trans-professional training of specialists in the system of higher art education. Scientific journal of the National University named after M. P. Dragomanov. Series 14. Theory and methodology of art education. Issue 28. P. 3–7. http://doi.org/10.31392/NPU-nc.series14.2022.28.01
12. Prykhodko Yu. O., Yurchenko V. I. Psychological dictionary-reference book: Textbook. Kyiv: Karavela, 2012. 328 p.
13. Rudnytska O. P. Pedagogy: general and artistic. Textbook. Kyiv: 2002. 270 p.
14. Kozyr A., Labunets V., Pankiv L., Liming W., Geyang Zh.: (2020), Methodological Aspects of Modernization of Professional Training of Future Music Teachers. *Utopia y Praxis Latinoamericana. Revista Internacional de Filosofia y Teoria Social*. Universidad del Zulia-Venezuela. Vol. 25. 2020. pp. 370-377.

Li Na. Reflective-oriented technology for forming transfaith readiness of students of faculties of arts in the process of conducting and choral activities.

The problem of forming trans-faculty readiness of students of faculties of arts in the process of conducting and choral activity by means of reflexive-oriented technologies is studied. It was found that one of the leading trends in reforming the education system is its reflexive orientation. Under these conditions, there is a need to introduce reflexive-oriented technologies into the content of professional (conducting and choral) training of students of faculties of arts, aimed at the personal and value development of the individual. An analysis of the works of leading specialists in the field of art pedagogy has shown the need for reflexive saturation of educational disciplines in the content of higher art education. This is due to the need of modern society for creatively independent, critically thinking specialists who are able to systematize and generalize the existing theoretical and practical experience gained in the process of learning, who have the skills of self-knowledge, self-reflection, the ability to impartially and objectively assess their capabilities, etc.

From these positions, it is determined that the implementation of the reflective activity of a future teacher of musical art in the process of conducting and choral training occurs through the form of artistic interaction with art: artistic and pedagogical interaction that arises in the process of studying musical and choral works, and artistic and performing interaction that arises in the process of performing activity. It is proven that the reflective-oriented technology in the content of conducting and choral training of students of the faculties of arts is aimed at the formation of conducting and choral skills in the process of artistic interpretation of choral works, orients students to awareness, correction and analysis of conducting techniques through self-control and constant feedback between actions, musical intention and reaction of performers and listeners, stimulates students to self-development and creative self-expression in conducting and choral activities.

Keywords: *transfaith readiness, reflexive-oriented technologies, self-control, interaction, students of art faculties, conducting and choral activities, higher art education.*